

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/22/100-104>

İsa Əlili

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası
magistrant
elili.isa.1999@gmail.com

AZƏRBAYCANDA İŞSİZLİYİN AZALDILMASINDA DÖVLƏT SİYASƏTİNİN ROLU

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycanın regionlarında işsizlik problemi və onun iqtisadi inkişafa mənfi təsirləri araşdırılmışdır. Tədqiqat işində regionlarda məşğulluğun müasir vəziyyətinin tədqiqi və işsizlik probleminin təhlil edilməsi tədqiqat işinin əsas məqsədlərindən hesab edilir. Tədqiqatın nəticəsində regionlarda məşğulluğun təmin edilməsi və bu sahədə dövlət siyasətinin və dövlət proqramlarının iqtisadi əhəmiyyəti izah edilmişdir. Bu sahədə dövlətin gördüyü işlər və gələcək inkişaf perspektivləri diqqətə çatdırılmışdır. Regionlarda məşğulluğun təmin edilməsi tədqiqat işinin arşdırılması zamanı qarşıya qoyulan hədəflərdəndir.

İşsizlik probleminin səmərəli qiymətləndirilməsinin aparılması vacibdir. Regionlar üzrə əmək bazarında bazar iqtisadiyyatı şəraitində məşğulluğun təmin edilməsində qarşıya çıxan problemlər tədqiq edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində əldə olunmuş məlumatlar regionlarda işsizliyin azaldılmasında gələcək perspektiv üçün geniş imkanlar verəcəkdir.

***Açar sözlər:** işsizlik səviyyəsi, dövlət proqramları, məşğulluq problemi, əmək bazarı, kadr potensialı, layihələr, strategiya*

İsa Alili

The Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Azerbaijan
master student
elili.isa.1999@gmail.com

The role of public policy in reducing unemployment in Azerbaijan

Abstract

This article examines the problem of unemployment in the regions of Azerbaijan and its negative effects on economic development. The main objectives of the study are to study the current state of employment in the regions and to analyze the problem of unemployment. As a result of the study, the employment of the regions and the economic importance of state policy and state programs in this area were explained. The work done by the state in this area and the prospects for future development were highlighted. Ensuring employment in the regions is one of the goals of the research. It is important to conduct an effective assessment of the unemployment problem. The problems encountered in providing employment in a market economy in the labor market by regions were studied. The data obtained from the study will provide ample opportunities for future prospects in reducing unemployment in the regions.

***Keywords:** unemployment rate, government programs, employment problem, labor market, human resources, projects, strategy*

Giriş

İşsizlik sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq, demək olar ki, hər bir ölkənin qarşılaşdığı ən mühüm problemi təşkil etməkdə davam edir. İşsizlik, İEOÖ-lərdə öz əhəmiyyətini saxladığı kimi, inkişaf etmiş sənaye ölkələrini də təhdid edərək sosial siyasətin əsas probleminə

çevrilmişdir. Son illərdə baş verən iqtisadi böhranlar və onların sosial təsirləri işsizliyin artmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə son üç-dörd ildir dünyanı bürüyən koronavirusun təsirindən əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsində problemlər ortaya çıxmışdır.

“İşsizlik” termini ilk dəfə 19-cu əsrin sonlarında ingilisdilli ölkələrdə istifadə edilmişdir. Digər tərəfdən, Alfred Marshallın 1890-cı ildə “İqtisadiyyatın əsasları” adlı əsərinin ilk nəşrində işsizlik anlayışı əvəzinə “məşğulluğun qeyri-sabitliyi” anlayışından istifadə edilmişdir. Bazar münasibətləri dövründə işsizlik əsas etibarilə iş qüvvəsinin məşğulluqda iştirak edə bilməməsi səbəbindən əmək qabiliyyətinin reallaşdırılmaması kimi başa düşülür. İşsizlik, ümumiyyətlə, insan resurslarının qismən fəaliyyətsizliyini və onun inkişaf tempinin ləngimə meylini ifadə edir. Başqa bir tərifdə işsizlik, işləməyə hazır olanlarla hələ də işləyənlər arasındakı fərq kimi ifadə edilə bilər. İşsiz sayılmaq üçün “Beynəlxalq Əmək Təşkilatı”nın fikrincə aktiv olaraq iş axtarmaq lazımdır (Tecer, 2014: 4).

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə “işsiz vətəndaş-İşi və gəliri olmayan, işə başlamağa hazır olub, müvafiq icra hakimiyyəti orqanında işaxtaran kimi qeydiyyatda alınan, əmək qabiliyyətli yaşda olan əmək qabiliyyətli şəxs” hesab edilir (Əmək və məşğulluq sahəsində dövlət siyasəti təhlil sənədi, 2014: 15).

İşsizlik təkcə iqtisadi problem deyil, həm də sosial və şəxsi təsirlərə malik, çoxşaxəli fenomendir. İşsizlik, işləyə bilən və fəal şəkildə iş axtaran, lakin iş tapa bilməyən şəxslərə aid bir termdir. Bu qrupa işçi qüvvəsində işləyən, lakin müvafiq işi olmayan şəxslər daxildir. Dünyada və Azərbaycanda baş verən bir çox iqtisadi, siyasi böhranlar işsizlik səviyyəsinin artmasına təsir edir.

Son illərdə ölkədə işsizlik probleminin aradan qaldırılması istiqamətində bir çox işlər görülür. Dövlətin bu sahədə apardığı siyasət regionların sosial-iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərir. Bazar münasibətləri dövründə işsizliyin meydana gəlməsi ilə əlaqədar Azərbaycanın regionlarında məşğulluq problemi ən aktual məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Regionlarda əhalinin məşğulluq probleminin həlli işsizliyin azaldılması istiqamətində görülən tədbirlər dövlət siyasətinin əsasını təşkil edir (3).

Neft sektoru ilə yanaşı eyni zamanda qeyri-neft sektorunun inkişafı nəticəsində yeni iş yerləri açılır, regionlarda məşğulluq imkanları artmaqda davam edir. Dünyanın müxtəlif ölkələri ilə bərabər inkişaf etmiş ölkələrdə də işsizlik problemi kəskinləşməkdədir. Amma buna baxmayaraq, Azərbaycanda 2014-cü ildə işsizlik səviyyəsi sürətlə azalaraq 4,9 faizə enmişdir. Açılmış çoxsaylı iş yerlərinin 80 faizinin regionları əhatə etməsi də respublikanın bölgələri üzrə əmək bazarları arasında qeyri-bərabər vəziyyətin yaranmasına gətirib çıxarmış və məşğulluq üzrə təmərküzləşmə meyllərinin aradan qaldırılmasına imkan vermişdir (Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən 2014-cü ildə görülmüş işlər barədə hesabat, 1).

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, 2022-ci ilin martında ölkədə fəal əhalinin sayı 5 milyon 307,1 min nəfər olub, onlardan 4 milyon 991,7 min nəfərini məşğul əhali təşkil edib. Mart ayında Azərbaycanda işsizlik səviyyəsi 5,94% təşkil edib. Fevralda isə bu rəqəm 5,95% idi (5).

Respublikada uğurlu şəkildə həyata keçirilən dövlət proqramlarının və layihələrin idarəedilməsi istiqamətində aparılan iqtisadi siyasət ölkənin iqtisadi gücünü daha da artırmaqla bərabər regionların sosial-iqtisadi tərəqqisinə güclü təsir göstərir.

Regionlarda məşğulluğun səmərəli təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər və yürüdülmən dövlət siyasəti işsizliyin azaldılması istiqamətində mühüm rol oynayır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən bu məqsədlə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq strategiyası (2006-2015-ci illər)”-na əsasən qəbul edilmiş sosial-iqtisadi proqramlarda nəzərdə tutulan layihələrə əsaslanan işlə təmin olunma çərçivəsində bir çox tədbirlər həyata keçirilib. Ölkədə “Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi”-nin məşğulluq orqanları tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin də miqyası da kifayət qədər genişdir və məşğulluğun təmin edilməsində böyük önəm daşıyır (Mahmudova, Mahmudov, 2011).

Hələ 1995-ci il 12 noyabr tarixində referendumla qəbul edilmiş ilk Konsitutsiyada əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi ilə bağlı hüquqi əsaslar mövcud olmuşdur. Həmin konsitutsiyanın müxtəlif müddəalarında ölkə vətəndaşlarının müstəqil və azad bir şəkildə öz məşğulluq sahəsini

seçə bilməsi qeyd edilmişdir. Həmçinin hüquqların ətraflı şəkildə əks etdirilmiş, məşğulluq və əməklə bağlı müxtəlif beynəlxalq təşkilatların normativ sənədləri əsasında 2001-ci il iyun ayında qəbul edilmiş “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu” və başqa bu kimi normativ hüquqi sənəd və qanunlar vətəndaşların məşğulluq təminatı sahəsində ilkin hüquqi bazası rolunu oynamışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 26 oktyabr tarixli 1068 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2006-2015-ci illər)”nin 2006-2010-cu illəri əhatə edən birinci mərhələsinin icrası olaraq işsizlik səviyyəsinin nəzərəcarpacaq dərəcədə azaldılmasına, işsizlərin, sosial həssas əhali təbəqələrinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə nail olunmuş, əmək bazarının təkmilləşdirilməsi, əmək ehtiyatlarının keyfiyyətə yaxşılaşması, rəqabət gücünün artırılması, iqtisadi fəallığın yüksəldilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması sahəsində müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir (Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011-2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı: 2).

Regionlarda davamlı inkişafın təmin edilməsinin hüquqi bazasının ilkin addımları 2003-cü ildə Respublika Prezidenti tərəfindən atılmağa başlandı. Ölkə regionlarının inkişafı haqqında məsələlərə dövlət səviyyəsində 2004-cü ildən baxıldı.

Azərbaycan Respublikasının ali qanunvericiliyi olan Konstitusiyasındakı 35-ci maddəyə əsasən “Dövlət işsizliyin aradan qaldırılması üçün bütün imkanlarından istifadə edir”. Eyni maddənin digər bir müddəasına görə isə “İşsizlərin dövlətdən sosial müavinət almaq hüququ vardır”. Bununla yanaşı “Məşğulluq Haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2001-ci ilin iyun ayında qəbul olunması, eyni zamanda 2006-2015-ci illərə dair “Azərbaycan Respublikasının məşğulluq strategiyası”, 2007-2010-cu illər ərzində “Azərbaycan Respublikasının məşğulluq siyasətinin həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı” və Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011- 2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı” qəbul olunması dövlətin sosial-iqtisadi sahədə yerinə yetirdiyi işsizlik probleminin həll edilməsi üçün mühüm şərait yaradır. Bu dövlət proqramlarının qəbul olunmasında əsas və ilkin hədəf ölkədə işsizliyin azaldılması, hətta aradan qaldırılmasıdır (8).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrində əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə, əhalinin məşğulluq və sahibkarlıq imkanlarının genişləndirilməsi, layiqli əməyin dəstəklənməsi, işçi qüvvəsinin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması və əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi hesabına iqtisadi inkişafı təmin etmək əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulmuşdur (9).

Əmək ehtiyatlarından daha səmərəli istifadə yolu ilə əhalinin məşğulluğunu təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 26 oktyabr tarixli 1068 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2006-2015-ci illər)” təsdiq edilmişdir (Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası, 2019-2030: 1).

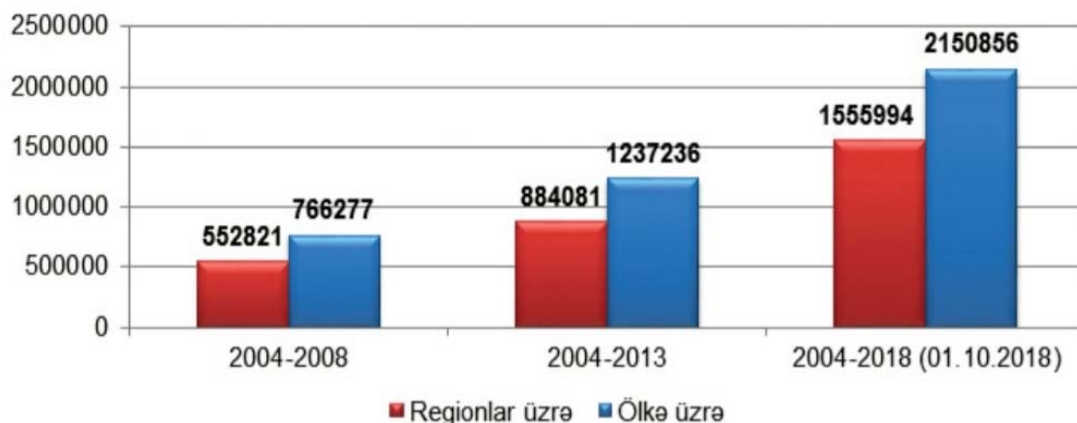
Azərbaycan Respublikası regionlarının inkişafı ölkədə uğurla həyata keçirilən davamlı sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir. Regionların inkişafı sahəsində qəbul edilmiş və uğurla həyata keçirilmiş dövlət proqramlarında, habelə regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair əlavə tədbirlərlə bağlı sərəncamlarda nəzərdə tutulmuş vəzifələrin icrası ölkədə qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafına, regionlarda kommunal xidmətlərin və sosial infrastruktur təminatının keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılmasına, investisiya qoyuluşunun artmasına, yeni müəssisələrin, iş yerlərinin açılmasına və nəticədə, əhalinin məşğulluğunun artırılmasına və yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına təkan vermişdir. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial- iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Bu dövlət proqramı əhalinin əmək bazarında fəallıq dərəcəsini artırmaqla bərabər ölkədə işsizliyin səviyyəsinin azaldılmasında müsbət amil kimi nəzərə çarpır (11).

Dövlətin sosialyönümlü iqtisadiyyat quruculuğu və insanların layiqli iş yerləri ilə təmin edilməsi istiqamətində apardığı siyasət öz müsbət tövəhsini vermiş, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində 2004-2018-ci illər ərzində 1,5

milyonu daimi olmaqla, 2 milyondan artıq yeni iş yeri yaradılmışdır ki, bu iş yerlərinin də 75 faizi regionların payına düşmüşdür (12).

Açılmış iş yerləri (2004-2018-ci illər)

Mənbə: “Azərbaycan Respublikası Regionlarının 2019-2023-cü illərdə Sosial-iqtisadi İnkişafı Dövlət Proqramı” (12).

Nəticə

Azərbaycan respublikasının dövlət siyasətinin düzgün istiqamətlənməsi sayəsində regionlarda işsizliyin azaldılması yönündə mühüm addımlar atılır. Qəbul edilmiş dövlət proqramlarının və layihələrin əsas məqsədlərindən biri də regionlarda sosial-iqtisadi inkişaf meyillərini eyni səviyyəyə gətirmək və onların davamlı inkişafına nail olmaq idi. Regionlarda işsizliyin azaldılması məqsədilə dövlət proqramlarında ölkə iqtisadiyyatının neft sektorundan asılılığını azaltmaq buna paralel olaraq isə ölkənin mövcud iqtisadi potensialından səmərəli istifadəyə nail olunması üçün qeyri-neft sektorunun inkişafına şərait yaratmaq əsas hədəflərdən biridir. Buna görə də regionlardakı işsizliyin azaldılması istiqamətində yerinə yetiriləcək bir sıra tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Onlara aşağıdakıları aid etmək olar

- sahibkarlığa dəstək üçün yaradılmış milli fondun hayat keçirdiyi fəaliyyətlərin genişləndirilməsi və sahibkarlığa dəstək verilməsi;
- regionların iqtisadi və sosial inkişafına istiqamətlənmiş tədbirlərin və regionlarda sosial infrastruktur sahələrinin maliyyə təminatının artırılması;
- işsiz yeni məzun olmuş gənclərə kömək məqsədilə ödənişli dövlət təcrübə proqramlarının işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi;

Məşğulluq və işsizliyin analizi göstərir ki, Azərbaycanın ayrı-ayrı regionları arasında kəskin iqtisadi fərqlər mövcuddur. Demografik amillərdən yaranan iş qüvvəsi təklifi regionlar arasında o qədər də kəskin fərqlər yaratmır. Amma buna baxmayaraq burada ən kəskin fərqlər regional məhsul və investisiya həcmələrindədir. Bu fərqlərin mövcudluğu regionlarda işsizlik, məşğulluq və əhalinin gəlirlərində böyük fərqlər yaradır.

Ədəbiyyat

1. Tecer, M. (2014). “İşsizlik, işsizliklə mübarizədə passiv məşğulluq siyasəti: Almaniya və Türkiyə nümunələri”. Ankara, 226 s.
2. Əmək və məşğulluq sahəsində dövlət siyasəti təhlil sənədi. (2014). Bakı: “QHT Nəşriyyatı” mətbəəsi, 64 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən 2014-cü ildə görülmüş işlər barədə hesabat.
4. <https://www.stat.gov.az/source/labour/Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi>

5. Mahmudova, İ., Mahmudov, M. (2011). Regionların sosial-iqtisadi inkişafının tənzimlənməsi. Bakı.
6. “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə 2011-2015-ci illər üçün Dövlət Proqramı”.
7. <https://nk.gov.az/az/> “Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti”nin rəsmi veb sayt.
8. Azərbaycan Respublikasının Milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı.
9. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (2019-2030-cu illər).
10. <https://e-qanun.az/framework/39846> Azərbaycan Respublikasının Qanunu (e-qanun)
11. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” (2004-2008, 2009-2013, 2014-2018, 2019-2023).
12. Azərbaycan Respublikasının 2016-2020-ci illər üçün Layiqli Əmək üzrə Ölkə proqramı.

Göndərilib: 06.01.2023

Qəbul edilib: 30.03.2023